

ADANA BÖLGE MÜZESİNDEKİ «DEDELI» BRONZ URARTU KEMERİ

O. AYTUĞ TAŞYÜREK

1975 yılı başlarında Adana Bölge Müzesine mal edilen kemerin, Ağrı ili, Patnos ilçesine bağlı «Dedeli» bucağı civarındaki bir Urartu mezarında bulunduğu öğrenilmiştir¹.

54 cm. uzunluk ve 9.5 cm. enindeki kemer, müzeye 3 parça halinde intikal etmiştir. Soldaki iki parça arasındaki bölümde küçük bir eksiklik ile kemerin toka kısmının bulunması gereken sağ ucunda bazı eksiklikleri vardır (Fig. 1, Res. 1-6)². Üzerinde yer alan çok sayı ve türdeki figürler nedeni ile günümüze dek yayınlanmış Urartu kemerleri arasında özel bir yer alması gereken Dedeli kemerinin özellikle sağ uç kısmında yer alan at sırtındaki cenkçi ile onun önündeki gallop halinde başı geriye dönük arslan figürleri bugüne dek bilinen Urartu kemerlerinden ayrıcalık göstermektedir.

Bir giyoş bordürü ile çevrelenmiş bulunan eserin üzerinde, soldan sağa doğru, üst üste üçerli guruplar halinde ve her biri 2 cm. kadar büyüklükte; 1. Siren, 2. Arslan, 3. Kesinlikle bilinemeyen, 4. Boğa, 5. Avcı, 6. Tavşan başlı yaratık, 7. Arslan, 8. Tavşan başlı ya-

ratık, 9. Keçi, 10 Sfenks, 11. Avcı, 12. Keçi, 13. Boynuzlu, kanatlı akrep kuyruklu grifon ile, sağ uca 14. Boynuzlu grifon, 15. At sırtında cenkçi ve arslan figürleri yer almaktadır. 7. diziyeye kadar ki figürler soldan, diğerleri ise sağdan, ancak 5. avcı figürü de sağdan gösterilmiştir. Bu figür dizileri arasında süsleyici olarak; rozet, malta haçı, stilize yıldız, palmet vs. gibi dolgu motiflerine yer verilmiştir. Kemer üzerindeki bu değişik figürlerin ayrı ayrı incelenmeleri muhakkakki faydalı olacaktır.

1. Siren figürleri : (Res. 7). Eserin sol ucuna en yakın olan üst üste 3 rozet motifinden sonra, gene üst üste 3 adet siren motifi yer almaktadır ki, bunlar insan başlı, kuş gövdeli ve arslan pençeli olarak gösterilmişlerdir. Siren figürlerinin ilginçliğini ağızlarının üst üste dört çizgi halinde gösterilmeleri teşkil etmektedir³.

2. Arslan Figürleri : (Res. 8). Sola, yarı gallop halinde gösterilmiş bulunan arslan figürlerinin kuyrukları yukarıdan sırtlarının üstüne doğru yay şeklinde kıvrıktır, üst çenelerinin ise dairesel bir kabarcık şeklinde gösterilmiş olması dikkati çekmektedir.

3. Bu kısmın kırık olması nedeni ile kemer üzerinde soldan başlayarak üçüncü diziyi teşkil eden figürlerin kesinlikle ne oldukları saptanamamıştır.

¹ Daha önceleri Adana Bölge Müzesine Dedeli civarındaki Urartu mezarlığından gelmiş olduğu kesinlikle bilinen bir tam kemer ile, bir kemer parçası vardır. Bak. O.A. Taşyürek. Urartu Kemerleri. (Ankara, 1975). Kemer No. 1 ve 19.

² Eserin çizimi Adana Bölge Müzesi teknisyeni Nurettin Doğu tarafından yapılmış, fotoğraflar tarafımızdan çekilmiştir.

³ Bak. O. A. Taşyürek. Urartu Kemerleri, kemer No. 2; krş. res. 12.

4. Boğa Figürleri: (Res. 9). Urartu kemer ve kalkanları üzerinde pek çok defa karşılaşılan bu figürler bugüne kadar yayınlanmış kemerler üzerindeki aynı tip figürlerden bir ayrıcalık göstermemektedir.

5. Avcı Figürleri: (Res. 10). Sağa, diz çökmüş, oklarını karşısındaki tavşan başlı kompozit yaratıklara atmak üzere yayını germiş, miğferli Urartu savaşı yada avcılarını gösteren bu figürlerde ağızlar üst üste dört çizgi ile gösterilmiştir.

6. Tavşan Başlı Arslan Gövdeli Figürler: (Res. 11). Urartu sanatında ilk kez karşılaşılan tavşan başlı, at veya arslan gövdeli, kanatlı ve kuş kuyruklu bu mitolojik yaratıklarında ağızları üst üste dört çizgi ile belirlenmiş ve soldan yarı gallop halinde gösterilmişlerdir.

7. Arslan Figürleri: (Res. 12). İkinci sırada yer alan arslanlarla aynı özellikleri gösteren buradaki figürlerin kuyruklarının yukarıya kalkmamış olması öncekilerle aradaki belirli farkı teşkil etmektedir.

Avcı figürlerinin dışında buraya kadar incelenen figürlerin soldan gösterilmiş olmalarına karşılık, sekizinci sıradan itibaren figürlerin sağdan gösterildikleri dikkati çekmektedir.

8. Tavşan Başlı Figürler: (Res. 13). Bu figürlerinde altıncı sırada yer alanlardan farklılıklarını kuyruk işlenişleri teşkil etmektedir. Figürler burada boğa kuyruklu olarak gösterilmişlerdir.

9. Keçi Figürleri: (Res. 14). Sağdan, yarı gallop halinde gösterilmiş bulunan keçi figürlerinin gövdeleri noktalarla bezenmiştir.

10. Sfenks Figürleri: (Res. 15). Sağa, gallop halinde gösterilmiş bulunan sfenks figürlerinin başlarında birer polos yer almaktadır, kanatlı, arslan gövdeli ve kuyruk uçları stilize kuğu başı şeklinde işlenmiş olan bu figürlerde ağızlar üst üste üç çizgi ile belirlen-

miştir.

11. Avcı Figürleri: Beşinci sırada yer alan avcı figürleri ile aynı özellikleri taşıyan bu figürlerden ortadaki nin sağ omuzu üzerinde sadağı vardır ve avcılar oklarını önlerindeki keçi figürlerine yöneltmiş durumda gösterilmişlerdir.

12. Keçi Figürleri: Dokuzuncu sırada yer alan keçilerle aynı özellikteki bu figürleri diğerlerinden ayıran özellik boynuz işlenişleridirki, buradaki figürlerin boynuz uçları geriye doğru kıvrık olarak gösterilmiştir.

13. Arslan Figürleri: (Res. 16). Sağa gallop halinde, boynuzlu kanatlı ve akrep kuyruklu olarak belirlenen arslan figürleri başlarında dört saçak şeklinde gösterilmişlerdir ve üst çeneleri birer dairesel kabarcık halinde işlenmiştir. Adana Bölge Müzesinde aynı tipte arslan figürleri ihtiva eden başka kemer parçalarında vardır⁺.

Kemerin sağ ucuna yakın olan kısmında palmet motifleri ile bordürlenmiş bir alanın içine yerleştirilmiş durumda solda; diğer figürlerle aynı boyutta bir grifon ve sağında kemerin bütün enini kaplayacak şekilde asıl kompozisyon; at sırtında cenkçi ve önündeki bir arslan figürü ile karşılaşılmaktadır.

14 — Grifon Figürü: (Res. 17) Urartu sanatında bugüne kadar rastlanılan örneklerden farklı olarak boynuzlu gösterilmiş bulunan bu grifon; kanatlı, arslan gövdeli, kuş kuyruklu ve sağa gallop halinde gösterilmiştir.

15 — At sırtında cenkçi ve önünde arslan figürleri: (Res. 6) Kemerin enteresan özelliğini eserin sağında toka kısmına en yakın yerinde bulunan sağa at süren, başında külahı, sırtında okdanlığı ve omuzunun üstünde kalkanı bulunan cenkçi ile onun önündeki,

⁺ Bak. O. A. Taşyürek, Urartu Kemerleri, res. 1, 43.

başı geriye dönük ön ayakları yukarı ve yanlara açık arslan figürü teşkil etmektedir. At sırtındaki cenkçinin elleri bir makas şeklinde adeta iki parmaklı olarak, ağzı ise üst üste 5 çizgi halinde gösterilmiştir (Res. 18)⁵. Ata oranla cenkçi daha iri ve çok kalın bacaklı, arslan figürü ise diğerlerine kıyasla çok daha oransızca iri işlenmiştir. Arslanın ağzında üst çene işlenişinin yuvarlak bir kabarcık ve sol ön pençesinin bir tarak şeklinde belirlenmiş olması enteresandır (Res. 19). Gerek at ve gerekse arslan figürleri oldukça süslü gösterilmişlerdir ve her ikisinde sağrıları üzerinde birer stilize N motifi dik-kati çekmektedir. Buna benzer arslan avı kompozisyonlarına Urartu kemerlerinde dahil olmak üzere⁶, Malatya «Arslantaş» kazılarında bulunmuş olan bir yeni Hitit krallık çağı taş bloku üzerindeki reliefte⁷, ayrıca Ziviye fildişi

levhalarından biri⁸ ve Ninive orijinli, Asur-Banipal'i arslan avında gösteren bir Alabaster relieftede rastlanmaktadır⁹.

Kemerin Tarihlenmesi: Kemer üzerinde yer alan figürlerin stil özelliklerinin incelenmesi eserin Ord. Prof. E. Akurgal tarafından Urartu'nun geç sanat çağı stili (kübik stil) olarak tanımlanan perioda tarihlenmesini gerektirmektedir. Zira kemer üzerindeki arslan figürlerinin, özellikle en sağda yer alan büyük arslan figürünün ağız işlenişinde üst çenenin daire şeklinde bir kabarcık olarak gösterilmiş olması, eserin Akurgal tarafından kübik stildeki arslan figürü olarak nitelenen ve Toprakkale kazılarında bulunmuş olan Rusa III (M.Ö. 605-585) çağına tarihlenen kalkan üzerindeki arslan figürleri ile stil özellikleri yönünden büyük benzerlikler gösterdiğini ortaya koymakta ve eserin bu çağa tarihlenmesini mümkün kılmaktadır. Bu arada gerek at sırtındaki cenkçi ve gerekse diğer siren, avcı, sfenks ve tavşan başlı figürlerinde ağızlarının üst üste 3-5 çizgi halinde gösterilmiş olmaları eserin bu çağa tarihlenmesini gerektiren bir başka stil özelliği kabul edilebilir¹⁰.

⁵ Ibid. Fig. 7; pl. 29.

⁶ 1971 yılı mayıs ayında Münih'te bulunduğu sıralarda, prehistorya müzesinin (Præhistorische Staatssammlung) Urartu eserlerini içine alan, Müzenin Müdürü Dr. H. Keilner tarafından vücuda getirilmiş son derece güzel fotoğraf arşivini incelerken aynı tip kompozisyonlar ihtiva eden bir kaç bronz Urartu kemeri görmüştük. Bize bütün imkânları ile yardımcı olan müzenin değerli Müdürü Dr. H. Keilner'e bu vesile ile burada teşekkürü borç biliriz.

⁷ Bak. E. Akurgal, *The Hittites*, (London, 1962), pl. 105; T. A. Madhloom *The Chronology of Neo-Assyrian Art*, (London, 1970), pl. VI, No. 5.

⁸ Bak. A. Parrot, *Assur*, (Paris, 1969), pl. 177 B.

⁹ Aynı yer. pl. 63.

¹⁰ Ba. O. A. Taşyürek, *Urartu Kemerleri*, dipnot. 25.